

STYRKEDE RAMMER FOR UDVIKLING AF BYER OG LANDDISTRIKTER

EVALUERING AF PLANLOVEN

KL'S INDSPIL TIL EVALUERING AF PLANLOVEN 2020

Planloven sætter rammerne for vækst og byggeaktivitet i balance med natur, landskaber, miljø ect. I Danmark er kommunerne den primære planmyndighed, der via kommune- og lokalplanlægning regulerer udviklingen lokalt. Væsentlige forhold, som afspejles i kommunernes planlægning, er bl.a. befolkningsudviklingen, erhvervsudviklingen samt andre samfundsmæssige hensyn, såsom attraktive bymiljøer, energiproduktion, rekreative muligheder med videre. Planlovens indhold samt statens og klagenævnens administration heraf har stor indflydelse på, hvordan kommunerne lokalt kan sikre landets udvikling og tilpasning af de fysiske omgivelser.

I 2017 vedtog et bredt udsnit af partierne på Christiansborg en større revision af planloven. Lovrevisionen blev et afgørende skridt i retning af at imødekomme de fremsatte kommunale ønsker¹. Eksempelvis fik kommunerne med lovrevisionen en markant større lokal indflydelse på detailhandelsplanlægningen, bedre muligheder for at sikre almene boliger og midlertidige anvendelser i byudviklingen, nye udviklingsmuligheder ved kysterne, nye udviklingsmuligheder ift. omdannelse af landsbyerne, bedre rammer for byudvikling, grundvandsområder samt flere andre positive ændringer. Dertil kommer, at kommunernes samarbejde med staten i forlængelse af lovrevisionen er blevet markant forbedret.

Planloven skal evalueres i 2020. Det kommunalpolitiske udgangspunkt for evalueringen er stor tilfredshed med de seneste års ændringer i lovgrundlaget og administrationen af planlægningen i Danmark.

Samtidig er det også naturligt, at en lovgivning, der har så stor betydning for udviklingen af byer og landdistrikter, løbende bør opdateres og justeres, så den matcher de aktuelle samfundsudfordringer. Én af disse aktuelle samfundsudfordringer er klimadagsordenen – både CO2-reduktion og klimatilpasning. Andre vigtige samfundsudfordringer handler om ændringer og tilpasninger som følge af befolkningsudviklingen, en erhvervsstruktur i forandring med videre.

For KL er det centralt, at de kommende lovjusteringer fortsat baseres på et udstrakt kommunalt selvstyre i planlægningen, så beslutninger for den fysiske udvikling tages tæt på borgeren. Det er også fortsat vigtigt, at planloven er klar i sin intention og derigennem bl.a. bidrager til at skabe gennemsuelighed og klare rammer for både kommuner, borgere og virksomheder. Administrationen af planlægningen skal være effektiv og sikre fremdrift, og det er helt afgørende, at samtlige aktører bidrager til at finde de gode løsninger.

På baggrund af ovenstående generelle overvejelser har KL konkrete indspil til evalueringen af planloven under fire temaer: 1) Byer i vækst og forandring; 2) Udvikling af landdistrikter og landsbyer; 3) Styrkede muligheder på klimaområdet; og 4) Fokus på effektivitet og gennemsigtighed.

1) "Danmark i vækst og balance – 32 konkrete løsningsforslag for den fysiske planlægning" marts 2015

01 / BYER I VÆKST OG FORANDRING

Danmark er, som resten af verden, præget af urbanisering, hvor flere og flere borgere søger mod de større byer. Dette skaber fortsat et behov for en større og samtidigt differentieret boligmasse, flere institutioner, mere infrastruktur osv. i og omkring byerne. Urbanisering, ændrede indkøbsvaner og ændret befolkningssammensætning i byerne medfører nye udviklingsbehov og behov for at planlægge byerne på nye måder end tidligere.

Byomdannelse og miljø

Urbaniseringen lægger generelt - om end i varierende grad - et pres på byernes sparsomme arealer. Dertil kommer, at planloven og det nationale tilsyn har som hovedformål at begrænse arealforbruget til byudvikling. Mange kommuner arbejder derfor ud fra fortætningsstrategier, som bl.a. indebærer, at ældre funktionstømte erhvervsområder omdannes i en glidende overgang til fx nye boliger, liberale erhverv mv. med henblik på at skabe nye arbejdspladser og bosætningsmuligheder. Disse byomdannelseprocesser er ofte

komplekse og skal varetage mange hensyn og interesser. På trods af 2017-revisionen, samt den aktuelle justering af reglerne for lugt efter miljøbeskyttelsesloven, er der fortsat behov for et mere nuanceret regelsæt vedrørende støj, der kan understøtte en smidig og effektiv transformation i varierende byområder.

Mangfoldighed af boligtyper

Tilflytningen til byerne øger presset på den eksisterende boligmasse. Dette skaber fortsat behov for en større og samtidigt differentieret boligmasse, og for at byerne kan rumme forskellige slags borgere. Der er brug for at styrke mulighederne for at kunne planlægge både midlertidigt og langsigtet for at kunne finde plads til alle.

Planlægning af nødvendige kommunale servicetilbud

Udbygningen af byernes boligmasse til nye beboere og etablering af nye bydele medfører behov for nye kommunale servicetilbud som daginstitutioner, skoler mv. Hvor udbygningsaftaler mellem

udviklere og kommuner i nogen grad kan sikre nødvendig trafikinfrastruktur mv., er redskaberne til planlægning af kommunale servicetilbud udfordret. Særligt i de større byer, hvor der bygges i højden eller sker en omdannelse af erhvervsområder til boliger, kan det være vanskeligt at planlægge for de nødvendige daginstitutioner, uden at kommunen reserverer et helt areal til offentlige formål, selv om der måske kun er behov for en del af arealets byggemulighed til daginstitutionen, eksempelvis i stueetagen. Det vil påføre grundejer et unødigt tab og indskrænker muligheden for en hensigtsmæssig udvikling af byerne, hvorfor alternative planmæssige greb bør overvejes indført.

Detailhandel

Med planlovsrevisionen i 2017 blev der gennemført en lempelse af reglerne for placering af detailhandelsbutikker, i tråd med de kom-

munale ønsker på området. Samtidig med at detailhandelsreglerne på nogle områder er blevet enklere, er redegørelseskravene for detailhandel i kommuneplanen, herunder udvidelser i aflastningsområder, fortsat meget omfattende. Det gælder eksempelvis redegørelseskravet for butikkernes omsætningstal. Ligeledes fik man i 2017 ikke gjort fuldstændig op med en regulering baseret på bystørrelser. I Holland, Tyskland og England har man i dag en lovgivningsmæssig mulighed for, at lokale aktører kan oprette foreninger, hvor man i fællesskab og på tværs af offentlige og private aktører arbejder for at udvikle specifikke byområder til at blive mere levedygtige. Disse forpligtigende bysamarbejder kaldes ofte "Business Improvement Districts" og har vist sig effektive i forhold til at fremme en langsigtet og bæredygtig udvikling af både handelsbyer, turismeområder samt erhvervsområder.

> KL foreslår samlet under temaet "Byer i vækst og forandring", at:

1. Der sker en harmonisering mellem planlov og miljølove, samt at der indføres et mere lempeligt regelsæt ift. støj i de komplekse byomdannelser, hvor der skal udvikles i en glidende overgang fra traditionelle produktionsområder til nye blandede bolig- og erhvervsområder. Fokus bør bl.a. være på at sikre, at kommunerne har de nødvendige reguleringsmuligheder.
2. Der sikres flere redskaber til mangfoldige boligtyper, som private studieboliger og midlertidige boliger til socialt udsatte, og forlænget dispensationsmulighed for midlertidige flygtningeboliger.
3. Der sikres bedre planredskaber til at sikre kommunal service, som daginstitutioner mv. i områder med tæt, højt byggeri, eksempelvis ved udvidelse af rammer for udbygningssaftaler mv.
4. Redegørelseskravene ifbm. detailhandelsplanlægning forenkles.
5. Det bør være en konkret lokal vurdering, om der ifbm. detailhandelsplanlægningen bør udlægges bydelscentre, uafhængig af indbyggertallet i den konkrete by.
6. Der bør gives en lovgivningsmæssig mulighed for at etablere forpligtende "Business Improvement Districts" i Danmark, ligesom det findes i Holland, England og Tyskland.

02 / UDVIKLING AF LAND- DISTRIKTER OG LANDSBYER

Flere landdistrikter har gennem en lang periode oplevet en gradvis fraflytning af borgere, der søger mod byerne, parallelt med en centralisering af arbejdspladser som følge af kommunalreform, ændringer i erhvervsstruktur mv. Dette stiller fortsat krav til omdannelser og tilpasning med fokus på kvalitet, nye boformer og landsbyfællesskaber mv. Kyst- og naturturismen er et vigtigt erhverv i mange landdistrikter og udgør i dag langt den største del af turismeomsætningen i Danmark.

Flere virkemidler til landsbyudvikling, rekreative muligheder mm.

Boligmarkedet er i mange af landdistrikterne meget dårligt. For nogle områder gælder det, at markedet slet ikke fungerer, og at mulighederne for lånefinansiering er vanskelige. I dele af landet kan de omkostninger, der er forbundet med at købe og modernisere et hus i en mindre landsby ikke dækkes igen ved et efterfølgende salg. Dilemmaet mellem det påtrængende behov for omdannelse og fornyet kvalitet og et boligmarked, der nogle steder er brudt sammen, løses ikke af planloven alene, men kræver andre økonomiske virkemidler. Skal der tilvejebringes en styrket økonomi i landdistrikterne, der kan understøtte en tilpasning og udvikling af

landdistrikternes boligmasse, skal der ske en ændring af rammebetingelser, der kan løfte områdets samlede økonomi og værdier. Der er ligeledes behov for at understøtte en realisering af ”Grønt Danmarkskort”.

Bedre lovrammer for multifunktionel arealanvendelse

Flere analyser, bl.a. fra Teknologisk Råd, har i de senere år påpeget, at vi har brug for ca. 140 pct. af Danmarks nuværende areal, såfremt vi ønsker at opfylde samtlige nationale mål og hensyn, når det gælder landbrugsproduktion, klimaforebyggelse, natur, skov, energi-produktion, biodiversitet osv. Løsningen er lidt forenklet sagt, at vi er nødt til at samtænke brugen af arealerne, således at det enkelte areal anvendes på en måde, der opfylder flere hensyn og funktioner – dvs. multifunktionel arealanvendelse. Det kræver, at planloven i højere grad end i dag understøtter, at kommunerne kan planlægge for flere formål på de samme arealer.

Lugt fra husdyrbrug

Med revisionen af planloven i 2017 blev der indført nye bestemmelser for de hensyn, der i planlægningen skal tages til lugt fra husdyr-

brug. I praksis har de nye bestemmelser vist sig at medføre, at store arealer omkring husdyrbrugene fremover er "reserveret" til lugtgener fra dyrebruget. Der kan således ikke etableres nye boliger, grønne rekreative områder eller anden anvendelse, der betragtes som miljøfølsom, i en stor radius omkring brugene. Dette gælder, uanset om der allerede i dag ligger eksisterende boliger eller rekreative områder tættere på husdyrbruget, uden at dette giver anledning til gener. Kommunerne oplever således, at de ændrede bestemmelser omkring husdyrbrug resulterer i begrænsninger for udvikling af landsbyer såvel som provinsbyer med nærliggende husdyrbrug.

Udvikling af kystnærhedszonen

Med planlovsændringen i 2017 blev der indført en ny mulighed for kommunerne til at udpege specifikke arealer inden for kyst-

nærhedszonen (3 km) med mere lempelig regulering end i resten af zonen. Udpegningen baserer sig på kommunal ansøgning til erhvervsministeren, der efterfølgende kan udsende et landsplandirektiv med angivelse af, hvilke arealer der kan reguleres mere lempeligt. Det nye landsplandirektiv er først blevet udsendt i september 2019, over 2 år efter at lovændringen trådte i kraft. Den meget lange sagsbehandlingstid i staten er et benspænd ift. at sikre en effektiv udvikling af kystområderne. Dertil kommer, at de nationale interesser ifbm. udpegningerne har været uklare og til tider er kommet meget sent i processen. I stedet for omstændelige udpegninger af specifikke arealer bør der ske en mere generel lempelse af planlægningsmulighederne inden for kystnærhedszonen.

> KL foreslår samlet under temaet "Udvikling af landdistrikter og landsbyer", at:

1. Der sikres flere virkemidler til udvikling af landsbyer, natur og landdistrikter, der blandt andet kan sikre realiseringen af kommunal nedrivningsstrategi, den strategiske landsbyplanlægning, omdannelseslandsbyer, Grønt Danmarkskort mv.
2. Der indføres en ny mulighed i planloven til at udpege større områder til multifunktionel anvendelse samt et krav om konsekvensvurdering af alle fremtidige planlovsændringer ift., om de hhv. fremmer eller hæmmer multifunktionel planlægning.
3. Der sker en revision af planlovens regler vedr. lugt fra husdyrbrug så det sikres, at kommunerne fremover kan omdanne og tilpasse større og mindre bysamfund.
4. Omdannelseslandsbyer skal også kunne udpeges i områder, der ikke er i aktuel tilbagegang, og der bør ligeledes sikres større fleksibilitet ved boligudvikling uden for byzonen.
5. Der sker en mere generel lempelse af udviklingsmulighederne i kystnærhedszonen (3 km), så eksempelvis de områder, der ikke er udpeget som særligt værdifulde landskaber i kommuneplanen eller har andre bindinger, kan reguleres på lige vilkår med landzonen.

03 / STYRKEDE MULIGHEDER PÅ KLIMAOMRÅDET

Klimakrisen er den største fælles, globale udfordring vi står overfor. I Danmark er der i disse år stort fokus på CO₂-reduktion samt på, hvordan vi sikrer vores værdier fra oversvømmelser. Planloven har - sammen med mange andre love og rammevilkår – betydning for, hvor effektivt og godt vi kan løse disse udfordringer. KL har i januar 2020 udsendt to udspil på klimaområdet: Et udspil, der peger på, hvordan CO₂-reduktionsindsatsen på lokalt niveau kan styrkes. Og et udspil, der peger på, hvad der skal til, hvis Danmark for alvor skal rustes til at håndtere vand, der kommer oppefra, nedefra og udefra. Følgende problemstillinger og løsningsforslag fra de to udspil vedrører planområdet. Der henvises i øvrigt til www.kl.dk/tema/klima.

En styrket indsats ift. CO₂-reduktion

Kommunerne har gennem mange år arbejdet målrettet på at fremme den grønne omstilling ved at nedbringe udledningen af CO₂. Som myndighed på plan- og byggeområdet kan kommunerne bidrage til at sikre yderligere CO₂-reduktion lokalt. Det kræver imidlertid, at de lovgivningsmæssige rammer i bygningsreglementet og planloven justeres, så kommunerne kan stille flere krav til bl.a. fremtidens byggerier. I dag er det meget begrænset, hvad der kan stilles af krav til fx materialeforbrug, som mindsker CO₂-udledningen. Der til kommer, at planlovens nuværende muligheder for at stille krav til fx udrulning af el-ladestander eller reservation af parkeringspladser til delebiler er uklare. Både bygningsreglementet og planloven bør bringes i spil, og i planloven bør nye muligheder indføres som kan-bestemmelser.

Nye virkemidler til udbygning af vedvarende energianlæg

Kommunerne har i årevis været en drivkraft i de lokale processer om, og tilladelser til, at stille nye landvindmøller op. Etablering af landvindmøller er imidlertid næsten gået i stå i Danmark på grund af manglende placeringsmuligheder og lokal borgermodstand. Samtidig er også etableringen af større solcelleanlæg blevet stadig sværere pga. borgermodstand, og fordi anlæggene skæmmer landskabet. Fortsat etablering af landvindmøller og større solcelleanlæg kræver derfor helt nye virkemidler og rammevilkår. Med den nye kompensationsaftale fra november 2019 er Regeringen og partierne bag energiaftalen 2018 gået et vigtigt skridt i den rigtige retning, men der er brug for kvantespring. Det er nødvendigt at tænke i løsninger, der i endnu højere grad skaber synlig merværdi for lokal-samfundene. En del af den gevinst, som mølleejere og samfundet op-når, bør derfor geninvesteres i en reel fornyelse af de landdistrikter, hvor møllerne stilles op, med det formål at skabe et markant stærkere incitament til fremover at få opstillet vindmøller på land.

Genindførelse af tilslutningspligten til fjernvarme

En CO₂-neutral fremtid, hvor Danmark er selvforsynende med vedvarende energi, kræver en omstilling af energiproduktionen ud fra langsigtede strategiske valg og kendskab til lokale forhold. Flere kommuner arbejder allerede med strategisk energiplanlægning, forstået som én samlet koordineret indsats i kommunen omkring både energiproduktion og -forbrug. Et langsigtet mål om CO₂-neutralitet kræver bl.a. de rette rammebetingelser, herunder at den

regulering, der kan give sikkerhed for en langsigtet planlægningshorisont, er på plads. Med energiforliget i 2018 blev det besluttet at fjerne kommunernes mulighed for via planlægningen at pålægge bygningsejere tilslutning til de fælles fjernvarmeanlæg. Tilslutningspligten er imidlertid et vigtigt element til sikring af investeringer i den kollektive varmeforsyning og bør derfor genindføres for nye bygninger, ligesom overvejelserne om også at fjerne pligten for eksisterende områder bør droppes.

Klimatilpasning til fremtiden

Voldsomme skybrud, stigende grundvandsspejl og talrige oversvømmelser samt kysterrosion sætter allerede nu både borgere og kommuner under pres. Ansvar for klimatilpasning er klart: Den enkelte lodsejer skal sikre sin ejendom. Men borgerne har ikke nødvendigvis økonomien og forudsætningerne for at kunne løfte opgaven, der ofte forudsætter samarbejde naboer imellem. Det er

derfor vigtigt og nødvendigt, at kommunerne i kommuneplanen forholder sig til fare for oversvømmelse og erosion, både for at give borgerne et ståsted i forhold til beskyttelse af deres ejendom, når der skal bygges ny by, og når eksisterende byområder skal omdannes. De aktuelle krav i planloven om afværgeforanstaltninger på lokalplanniveau, giver derimod en række udfordringer. Der er behov for at styrke kommunernes planlægningsmuligheder for klimatilpasningsløsninger, der går på tværs af større arealer. Herunder i de situationer, hvor beskyttelse af ét lokalplanområde kræver afværgetiltag i et andet lokalplanområde. Mere viden om hvilke klimascenarier der bør planlægges efter, samt klar kommunikation omkring ansvarsfordelingen er også nødvendig. Endelig er der brug for mere klare rammer for, hvornår opkøb kan komme på tale, hvis det vil give størst samfundsnytte helt at opgave et bebygget område, herunder at der afsættes nationale midler til formålet.

> KL foreslår samlet under temaet "Styrkede muligheder på klimaområdet", at:

1. Bygningsreglementet ændres, så der kan stilles flere krav vedrørende bygningens samlede livscyklus, fx ift. byggeprocessen, materialevalg, mulighed for genanvendelse mv. via bygningsreglementet. Nye krav kan (også) indføres i reglementet via brug af konkrete certificeringsordninger.
2. Der gives mulighed for, at kommunerne kan skrive krav ind i lokalplanerne vedrørende CO₂-aftryk og reduktioner heraf. Det skal i den forbindelse sikres, at nye hjemler har fokus på meget overordnede lokalplanbestemmelser fremfor detaljerede krav, der forældes i løbet af få år.
3. Der for vindmøller etableres flere placeringsmuligheder. Dette kræver, at der sker en ny national politisk afvejning af beskyttelsehensyn i forhold til skovplantager, herregårdslandskaber samt afstandskrav til motorveje.
4. Kommunerne gives muligheder for at opkøbe arealer (med evt. ekspropriationsmulighed) og planlægge for klima- og energilandskaber, med mulighed for bl.a. frasalg af arealerne til vindmølleopstillere.
5. Etableringen af landvindmøller understøttes af mærkbare gevinster for beboere i de respektive kommuner i form af kompensation, samt væsentlige bidrag til udvikling og fornyelse i landdistrikterne.
6. Der i planlægning af klimatilpasning skal være en sammenhæng mellem den lovgivning, der beskriver og bestiller en løsning, og den særlovgivning, som skal sikre udførelsen.
7. Initiativpligt og ansvarsfordeling mellem borgere, kommuner og stat i klimatilpasningen skal være mere tydelig.
8. Der er behov for et nationalt klimascenarie, der kan danne grundlag for kommunernes og borgernes planlægning og prioritering af tilpasningsindsatser.
9. Der er behov for en udredning og model for evt. tilskud til de grundejere, som er uden udsigt til fortsat at kunne benytte og/eller beskytte ejendomme truet af oversvømmelse og erosion.

04 / FOKUS PÅ EFFEKTIVITET OG GENNEMSIGTIGHED

Planloven skal via sin opbygning og formulering af bestemmelser bidrage til klarhed og gennemsigtighed over for kommuner, virksomheder og borgere. Loven skal desuden sikre et hensigtsmæssigt samspil med de tilstødende sektorlovgivninger. Det er endvidere væsentligt, at plansystemet i sin helhed, dvs. den kommunale planlægning, det nationale tilsyn samt Planklagenævnet, Miljø- og Fødevarenævnet mv. er smidigt og effektivt på tværs af myndigheder.

Klagesagsbehandlingen

Kommunerne oplever, at de lange sagsbehandlingstider i Planklagenævnet og Miljø- og Fødevarenævnet lægger flere lokale udviklingsprojekter - herunder større byudviklingsprojekter, klimatilpasningsprojekter, projekter til udvikling af kystturismen mm. - i graven. De lange sagsbehandlingstider er i særlig grad problematisk i forhold til de større og ofte komplekse projekter, der skal behandles i flere nævne. Der er i dag en større sagspuddel fra før 1. juli 2018, der først forventes færdigbehandlet med udgangen af 2022. Dertil kommer, at der opleves en stigning i antallet af projekter, der sendes tilbage til fornyet behandling i kommunen fremfor at blive afgjort i nævnet. Den store sagspuddel kombineret med oplevelsen af, at flere sager sendes frem og tilbage mellem myndigheder, betyder, at den faktiske sagsbehandlingstid for borgere og virksomheder bliver meget længere end de 6 mdr., en sag behandles i nævnet. Dertil kommer en lang række andre udfordringer med juridisk uklarhed i afgørelserne, manglende delafgørelser om opsættende virkning mv.

Generel forenkling af planloven

Kommunerne oplever fortsat, at der findes et væsentligt potentiale for regelforenklinger i planloven. På nogle områder er planloven

knopskudt i en grad, så det er vanskeligt at administrere loven med deraf følgende usikkerhed for borgere og virksomheder. Dette gælder eksempelvis i forhold til landzonen. Der findes også fortsat et regelforenklingspotentiale i forhold til lokalplanlægningen, hvor kommunernes ressourceforbrug ifbm. lokalplanlægning er stigende, samtidig med at developere og virksomheder skal vente længere på at komme i gang med et konkret byggeri. Også andre dele af loven kan med fordel underkastes et servicetjek, med henblik på at afdække forenklingspotentialer. Dertil kommer, at flere af de nye udviklingsmuligheder indebærer krav om særskilte kommunale ansøgninger og ministerielle tilladelser fremfor at blive håndteret gennem det almindelige nationale plansystem, hvor der i dag er vidtgående beføjelser til fra national side at forhindre en uønsket planlægning.

Det nationale plantilsyn

Med planlovsrevisionen og formuleringen af de nye nationale interesser i planlægningen er der taget et stort skridt mod en forbedring af samarbejdet mellem det nationale plantilsyn og kommunerne. Hovedparten af kommunerne oplever således, at samarbejdet med Erhvervsministeriet er blevet klart forbedret. Men når det gælder de forskellige sektorministeriers interesser i den kommunale planlægning – eksempelvis ift. skov, natur, landskaber, infrastruktur mv. - er der imidlertid behov for at forbedre både gennemskuelig-
hed og rettighed i de nationale krav og hensyn. På baggrund af tidligere tilbagemelding fra erhvervsministeren om kommunernes udfordringer forbundet med Kirkestifternes indsigelsesret, er KL desuden i dialog med Erhvervsstyrelsen, Kirkeministeriet og Stiftsøvrigheden om indsigelsespraksis med det formål at tydeliggøre rammerne for stiftsøvrighedens brug af indsigelsesretten.

> KL foreslår samlet under temaet "Fokus på effektivitet og gennemsigtighed", at:

1. Sagsbehandlingen i klagenævne i langt højere grad, end det er tilfældet i dag, understøtter effektive planprocesser for både borgere, virksomheder og kommuner,
2. Ministeren bør - i tæt samarbejde med KL - tage initiativ til en grundig analyse af potentialet for regelforenkling i planloven herunder forenkling af landzonereglerne og lokalplanredskabet.
3. Der bør iværksættes initiativer, der kan sikre rettidighed og gennemskuelig i sektorministeriernes varetagelse af nationale interesser.
4. Landsplandirektiver eller særskilt ministergodkendelse bør begrænses til de emner, der ikke kan håndteres via det nationale tilsyn med kommunernes planlægning.